

Шиян П.Л., Олійнічук С.Т

Шиян П.Л., Олийничук С.Т.

Shiyan Peter, Oliynichyk Sergey

Інтелектуальна власність: комерціалізація, захист

Интеллектуальная собственность: коммерциализация, защита

Intellectual property: commercialization, protection

Інтелектуальний капітал відзначає конкурентоспроможність економічної системи, тому є вирішальним ресурсом розвитку. Складовою інтелектуального капіталу є інтелектуальна власність. Сформовано проект науково-технічного розвитку спиртової галузі, який передбачає організаційно-технічні та інноваційні заходи по виведенню спиртової промисловості на європейський рівень із залученням у виробництво інтелектуального продукту.

Интеллектуальный капитал определяет конкурентоспособность экономической системы, поэтому является решающим ресурсом развития. Составляющей интеллектуального капитала есть интеллектуальная собственность. Сформирован проект научно-технического развития спиртовой отрасли, предусматривающий организационно-технические и инновационные мероприятия по выведению спиртовой промышленности на европейский уровень с привлечением в производство интеллектуального продукта.

The intellectual capital defines competitiveness of economic system, therefore is a solving resource of development. The component of the intellectual capital is intellectual property. The project of scientific and technical development of spirit industry, providing organizational-technical and innovative actions on deducing spirit industry on the European level with attraction in manufacture of an intellectual product is generated.

Ключові слова: об'єкти інтелектуальної власності, докапіталізація, комерційна таємниця, авторське право

Ключевые слова: объекты интеллектуальной собственности, докапитализация, коммерческая тайна, авторское право

Key words: objects of intellectual property, beforecapitalization, a trade secret, the copyright

У світлі проголошеного новим керівництвом України курсу на інтенсивне зближення з Європейським союзом надзвичайно важливою стає побудова ефективної моделі економіки на основі залучення об'єктів права інтелектуальної власності, стимулювання науково-технічної діяльності з метою прискорення розробки та впровадження у виробництво високотехнологічних енерго- та ресурсозберігаючих технологій, підвищення за рахунок цього конкурентоспроможності вітчизняної економіки і входження в ЄЕС на рівноправних засадах.

Членство в СОТ передбачає виконання всіх договорів цієї організації, в т.ч. і з питань інтелектуальної власності. Основні правові норми СОТ, пов'язані з інтелектуальною власністю містяться в Угоді про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС) [1].

Враховуючи сучасні світові тенденції зв'язок науки з виробництвом стає головним фактором, що визначає ринкову стратегію не тільки окремого підприємства, галузі, а і національної економіки в цілому. В цих умовах об'єкти інтелектуальної (ОІВ) набувають особливого значення і змісту. Рівень наукового потенціалу, його використання визначає роль і місце будь-якої держави в світовій спільноті і має вирішальне значення з точки зору національної безпеки.

Рушійною силою технічного прогресу є наукова та науково-технічна діяльність та пов'язана з нею інтелектуальна власність на результати цієї діяльності.

Із вступом України в СОТ гостро постала проблема власності на один з найцінніших на сьогодні ресурсів – інтелектуальну власність, створену творчою працею людини.

Головним завданням держави в умовах жорсткої міжнаціональної конкуренції є створення дієвих умов для залучення до науково-технічної діяльності широкого кола науковців, винахідників та провідних фахівців промисловості, надання ефективних важелів для швидкого впровадження результатів їх творчої діяльності у виробництво шляхом ефективної комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.

Досвід розвинутих держав світу вказує, що для прискорення науково-технічного прогресу і заняття домінуючих позицій в світовій економіці ці держави, заохочують і стимулюють науково-технічну і впроваджувальну діяльність. Як результат у цих країнах частка інтелектуальної власності в капіталі промислових компаній досягає 35-50 %. В Україні цей показник не перевищує одного відсотка, хоча останнім часом і спостерігається тенденція на прискорення комерційної реалізації ОІВ.

Розробка новітніх технологій не означає, що вони автоматично перетворюються в наукоємну продукцію, яка сама по собі буде впроваджена до виробництва. Для цього необхідно визначити оптимальні шляхи їх комерціалізації. Отже, потрібна ефективна система підготовки ОІВ до комерціалізації і введення їх в господарський оборот.

Україна, проголосивши інноваційний шлях розвитку своєї економіки, створює законодавчу базу для взаємодії освіти, науки та виробництва (Закон України „Про наукову та науково-технічну діяльність”) та постійно удосконалює правову базу залучення ОІВ до господарського обороту. Були прийняті закони України „Про інноваційну діяльність”, „Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні”, постанова Верховної Ради „Про концепцію науково-технічного та інноваційного розвитку України”, тощо [4].

З січня 2004р. введено в дію Цивільний кодекс України (ЦКУ), в якому регламентуються юридичні та правові аспекти створення та використання ОІВ, наведене чітке визначення об'єктів інтелектуальної власності, до яких віднесено комерційну таємницю, або НОУ-ХАУ, а також визначені майнові і немайнові права на інтелектуальну власність [2].

Розроблені і введені в дію зміни і доповнення до Законів України „Про захист прав на винаходи та корисні моделі” та „Про авторське право та суміжні права”.

За таких умов суспільство і промисловість починають все більше і більше усвідомлювати важливість використання об'єктів інтелектуальної власності в господарському обороті.

Для комерціалізації наукоємних продуктів, які створюються у ВНЗ та НДІ необхідно мати тісні зв'язки з промисловістю і дієвий механізм залучення до цього процесу виробників та промисловців.

Для поєднання зусиль представників ВНЗ, НДІ та виробництва за пропозицією Державного департаменту інтелектуальної власності Міністерство освіти і науки України наказом від 24.06.2004р. № 533 затвердило типові Положення про підрозділи комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності ВНЗ. Основним завданням таких підрозділів є ефективне використання наукового потенціалу та сприяння комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, що створюються під час проведення науково-дослідних робіт, просування на ринок науково-технічних розробок, залучення інновацій для фінансування науково-технічної діяльності, здійснення експертизи комерційного потенціалу науково-технічної продукції, розв'язання юридичних проблем, зокрема забезпечення набуття прав на ОІВ та захист прав та інтересів винахідників [3].

Нематеріальні активи (НМА), до яких належать об'єкти інтелектуальної власності, повинні стати інструментом податкового планування і безпеки бізнесу.

Чому така велика увага останнім часом приділяється інтелектуальній власності. По-перше, її використання може забезпечити значно більший економічний ефект, ніж використання звичайних матеріальних активів. По-друге, інтелектуальна власність сама по собі має високу вартість і може слугувати об'єктом для купівлі-продажу.

Величезний обсяг інтелектуальної власності в Україні ще не залучений до господарського обороту. Це – значний резерв економічного розвитку не тільки держави, а і окремих галузей та підприємств.

Експерти оцінюють розміри нематеріальних активів, не залучених до обороту у середньому в промисловій галузі на рівні 50 % від вартості матеріальних активів.

Таким чином, залишається великий резерв для докапіталізації підприємств без істотних витрат з боку власника. В разі, коли завдання докапіталізації не ставиться, то доцільно використовувати цей резерв для оптимізації оподаткування підприємства.

Власник підприємства повинен приділяти постійну увагу проблемі нематеріальних активів. Якщо цією проблемою займеться конкурент, то так само без істотних витрат він може встановити контроль над підприємством і навіть його захопити.

Існує три можливих шляхи залучення до господарського обороту нематеріальних активів:

- збільшення капіталізації підприємства за рахунок реєстрації, оцінки і залучення в оборот НМА підприємства;
- організація безпеки бізнесу за рахунок недопущення встановлення прав на НМА третіх осіб, або конкурентів;
- оптимізація оподаткування підприємств з використанням можливостей існуючого законодавства.

Залучення НМА до господарського обороту є стратегічним завданням сучасного підприємства.

Залучення до обороту НМА передбачає інвентаризацію існуючих на підприємстві нематеріальних активів, визначення найбільш ефективних з них, одержання при можливості охоронних документів, або надання статусу НОУ-ХАУ на перспективні техніко-технічні рішення, які забезпечують отримання додаткового прибутку. І, нарешті, проведення ринкової оцінки об'єктів інтелектуальної власності та розробка найбільш оптимальної схеми залучення їх до господарського обороту.

Згідно з угодою СОТ про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) нерезидентам забезпечується не менш сприятливий режим на ринку нематеріальних активів. В результаті іноземні фірми стають активними гравцями на цьому ринку.

В сучасних умовах інвестиційні фірми нерезиденти для створення ОІВ наймають українських фахівців, які використовують науковий потенціал, створений у ВНЗ та наукових установах працею багатьох дослідників та створюють нематеріальні активи часто-густо вже на існуючі технології. Далі фірми нерезиденти реєструють об'єкти інтелектуальної власності в Україні і інвестують власне виробництво за рахунок ліцензійних платежів українських

підприємств. Крім того, таке становище зменшує рефінансування вітчизняної науки.

Якщо на підприємстві не зареєстровані права на ОІВ, то це може зробити інша особа і пред'явити претензії у зв'язку з незаконним використанням цих об'єктів. У такому разі платити прийдеться або добровільно, або за рішенням суду. В іншому випадку може бути припинено діяльність підприємства у зв'язку з незаконним використанням НМА.

Особливе місце серед об'єктів права інтелектуальної власності займає комерційна таємниця або НОУ-ХАУ, правовідносини з якої регулюються Цивільним кодексом України, на відміну від винаходу який є результатом творчості, НОУ-ХАУ є не лише певним ідеальним об'єктом і результатом творчості. Для того, щоб результат творчості став комерційною таємницею, об'єктом правової охорони і об'єктом права інтелектуальної власності необхідні додаткові умови, які містяться у ч.1 ст.505 ЦКУ, а саме: інформація повинна бути невідомою та важкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з таким видом інформації; вона повинна мати комерційну цінність і повинна бути предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності.

З розробкою і комерціалізацією НОУ-ХАУ пов'язан не тільки технічний прогрес підприємства, а і його економічна захищеність (безпека).

Найхарактернішим прикладом НОУ-ХАУ є технологічні секрети, які стосуються оптимальних режимів обробки сировини та напівфабрикатів.

За умов ринкової економіки доцільно патентувати тільки ті винаходи, що відносяться до кінцевих продуктів виробництва і порушення майнових прав на які можна визначити завдяки аналізу випущених на ринок товарів (наприклад, виробництво високооктанової кисневмісної добавки, спирту етилового денатурованого, тощо), а всю іншу технічну інформацію зберігати як НОУ-ХАУ супутню винаходам, що патентуються або вже запатентовані.

Більшість технологічних секретів можуть служити саме такими супутніми до патентів НОУ-ХАУ.

Об'єктами авторського права на НОУ-ХАУ є інформація, що міститься у текстовій або графічній документації на будь-яких етапах її розробки і, особливо,

у комплектній робочій технічній документації, нормативно-технічній документації (технологічних регламентах, інструкціях, рецептурах), звітах про науково-дослідні, дослідно-конструкторські, дослідно-технологічні роботи, підготовлених для конкретного замовника при умові, що до цієї інформації застосовуються адекватні існуючим обставинам заходи до збереження її секретності.

Інтелектуальна власність обумовлює інвестиційну привабливість будь-якого інноваційного проекту, а підвищення рівня юридичної охорони інтелектуальної власності сприяє інтеграції держави у світове співтовариство. Перехід від сировинної економіки до економіки, яка будується на знаннях, не можливий без комерціалізації ОІВ.

Інвестиції – це не тільки всі види майнових цінностей, а ще й інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності для отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

До інтелектуальних цінностей відносяться майнові права інтелектуальної власності, сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виробництва (НОУ-ХАУ).

Однією із форм інноваційної діяльності є впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу, що передбачає впровадження нової ресурсо- та енергозберігаючої екологічно безпечної технології.

Ефективність такої діяльності залежить, насамперед, від ефективної співпраці науковців та виробників, зацікавленості в кінцевому результаті кожної із сторін.

Останнім часом інноваційна діяльність науковців і виробників в спиртовій галузі була спрямована на розробку та впровадження у виробництво енерго- та ресурсозберігаючих технологій спиртової бражки при низькотемпературному розварюванні крохмалевмісної сировини, організацію виробництва вітчизняного енергозберігаючого обладнання БРУ, ресурсозберігаючої технології ректифікації спиртовмісних відходів виробництва, розширення асортименту та підвищення

якості товарної продукції, утилізацію післяспиртової барди з виробництвом високобілкових кормових продуктів для худоби, виробництво біопалива, тощо.

На жаль, темпи введення цих розробок у виробництво досить повільні, що робить вітчизняну спиртову галузь уразливою перед закордонними виробниками та створює умови для банкрутства ряду вітчизняних спиртових заводів при входженні України до СОТ.

У своїй доповіді на Другому Всеукраїнському технологічному форумі „Глобалізація економіки і технологічний розвиток України” перший віце-прем’єр України А.Кінах відмітив, що необхідно нарешті трансформувати науково-технічний потенціал в інтелектуальний капітал, який потрібно використати для отримання доходу. Необхідно зростити своїх інтелектуальних капіталістів – систематичних новаторів, які постійно перебували б у цілеспрямованому пошуку і систематичному аналізі можливостей, результатом чого могли стати економічні чи соціальні інновації. На жаль, інноваційна активність виробництва не демонструє тенденцій до набуття масового характеру. При збереженні такого стану і надалі успішність розвитку економіки України за інноваційною моделлю є малоймовірною.

Далі А.Кінах проголосив, що потрібно створити такі стимули, які б примушували директорів чи менеджерів підприємств працювати ініціативно.

Інтелектуальний капітал відзначає конкурентоспроможність економічної системи, тому є вирішальним ресурсом розвитку. Якщо говорити про підприємство, то його інтелектуальним капіталом є сума всіх тих знань, навичок, творчих здібностей, виробничого досвіду, яким володіють працівники цього підприємства, а також наявність патентів на винаходи, торгівельних марок, авторських прав, ліцензій, інших прав інтелектуальної власності.

Формується інтелектуальний капітал як шляхом накопичування нематеріальних активів: патентів, ліцензій, авторських прав, тощо, так і через людський фактор: виробничий досвід, знання, комерційну таємницю – НОУ-ХАУ. Тобто складовою інтелектуального капіталу є інтелектуальна власність.

Відсутність відповідної мотивації з боку виробничників гальмувала до недавнього часу процеси впровадження у виробництво результатів науково-

технічної діяльності. Законодавство, прийняте за останні роки в Україні, дозволяє залучити виробників до інноваційних процесів шляхом комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, до яких відносяться сукупність технічних, технологічних, комерційних знань, виробничих секретів, навичок та виробничого досвіду, якими володіють виробники (НОУ-ХАУ).

Звичайно НОУ-ХАУ містить більш широку технічну інформацію по здійсненню технологічного процесу, ніж опис винаходу в патенті. Наявність НОУ-ХАУ забезпечує швидке впровадження наукових розробок до виробництва, забезпечує оптимізацію їх використання, надає мотивацію творчій праці виробників.

Об'єднання винаходів, захищених патентами та супутніх їм НОУ-ХАУ в цілісний об'єкт інтелектуальної власності з подальшою його комерціалізацією надає мотивацію творчій праці виробників, стає суттєвим важелем прискорення економічного розвитку суспільного господарства, працює на його економічну незалежність.

Враховуючи це деякі спиртові заводи – Марилівський, Немирівський, Червонослобідський і в останні роки Косарський та Борщівський шляхом плідної співпраці з науковцями впровадили у виробництво сучасні енерго- та ресурсозберігаючі технології та вийшли у лідери вітчизняної спиртової галузі і витримують конкуренцію як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Однак деякі спиртові заводи не приділяють достатньої уваги цим питанням, що може привести їх спочатку до стагнації, а потім до банкрутства і, в кращому випадку до перепрофілювання, а в гіршому – до ліквідації.

Глобальне конкурентне середовище сприятливе лише для наукоємних, високотехнологічних виробників.

За ініціативою Державного департаменту інтелектуальної власності колегія Міністерства освіти і науки 02.06.05р. ухвалила Концепцію нової державної політики підтримки винахідницької діяльності для виробництва конкурентоспроможної продукції. Головною її метою є побудова в Україні інноваційної економіки та прискорення інтеграції в світові економічні системи. Концепція передбачає проведення аналізу технологій, що використовуються

сьогодні та складання переліку діючих підприємств усіх форм власності, існуючі технології яких не відповідають вимогам енергозбереження, екологічної безпеки, світовому рівню технологічної культури, а також вибір підприємств, готових до технологічних новацій для визначення державної підтримки інноваційного процесу на конкретному підприємстві.

Слід відмітити, що така робота вже була започаткована концерном „Укрспирт” на підприємствах галузі ще в 2003 році, в результаті був сформований проект науково-технічного розвитку спиртової галузі, який передбачає організаційно-технічні та іноваційні заходи по виведенню спиртової галузі на європейський рівень, в тому числі із широким залученням у виробництво інтелектуального продукту.

Література.

1. Андрощук Г Права интеллектуальной собственности в Соглашении ТРИПС // Проблемы науки.- 2003.- № 4 – С.24-32.
2. Цивільний кодекс України: Офіційний текст / Міністерство юстиції України. – К.: Юрінком інтерн, 2003 – 464 с.
3. Чеботарьов В. Інтелектуальна власність. Освіта – наука – виробництво // Освіта України, № 26, 05.04.2005р.
4. Законодавство України про інтелектуальну власність. Тематична збірка у 3-х томах. Том 1 : Законодавчі акти України про інтелектуальну власність / Упорядники: П.М. Цибулько. А.М. Горнісевич, С.М. Болєлий. – К.:Інститут інтелектуальної власності і права. – 2004.- 152 с.